



Broj: 03/10-50-18-43-2/25
Sarajevo, 10.02.2025.

Istraživanje broj: 369
Vrsta istraživanja: AN

POSTUPANJE S DRŽAVNOM IMOVINOM NA PODRUČJU MOSTARA, ČAPLJINE I NEUMA

Pripremila:
Nihada Jeleč

Istraživanje je namijenjeno poslanicima i delegatima, koji mogu postaviti dodatna pitanja, sugestije i komentare na email adresu: istrazivacki.sektor@parlament.ba.

Javnost Bosne i Hercegovine može komentirati radove, ali Istraživački sektor nema mogućnost da odgovara na komentare i diskutira o istraživanju.

Informacije navedene u sadržaju istraživanja važeće su u trenutku pripreme istraživanja i one se ne ažuriraju nakon objave istraživanja.

Istraživanje ne odražava zvaničan stav Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (PSBiH).

Sadržaj

I. Uvod	3
II. Komisija za državnu imovinu	3
III. Odluke visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini	3
IV. Zakon o privremenoj zabrani raspolaganja državnom imovinom	4
V. Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o državnoj imovini	5
V a. Osporena odluka Vlade Federacije o državnom šumskom zemljištu.....	6
V b. Odluka Vlade Republike Srpske o prodaji državnoj zemljišta na Jahorini.....	7
VI. Državna imovina u Hercegovačko-neretvanskom kantonu.....	8
VI a. Odluku o proglašenju općeg interesa za privođenje šume i šumskog zemljišta lošijeg kvaliteta poljoprivrednoj kulturi.....	9
VI b. Općina Čitluk: Sadnja vinograda na državnom zemljištu.....	9
VII. Grad Mostar: Prodaja državnog zemljišta i dodjeljivanje koncesija	9
VII a. NGG ”Zaustavimo nezakonite izmjene Prostornog plana u Mostaru”	10
VII b. Prodaja državnog šumskog zemljišta u naseljima Kruševo, Pijesci i Gubavica.....	10
VII c. Blagaj: Prodaja državnog zemljišta	11
VII d. Izgradnja fotonaponskih elektrana na području Grada Mostara.....	12
VII e. Nastavak dodjele koncesija za izgradnju fotonaponskih elektrana u Gradu Mostaru	14
VIII. Grad Čapljina: Prodaja državne imovine	15
VIII a. Državna imovina “KO SP Gabela”	16
VIII b. Parcela 572/144, nekretnina Crnica, Dretelj	16
VIII c. Izgradnja fotonapnskih elektrana na području Grada Čapljina	17
IX . Općina Neum - Preknjižena morska obala na Općinu.....	17
X. Izvori informacija.....	18

POSTUPANJE S DRŽAVNOM IMOVINOM NA PODRUČJU MOSTARA, ČAPLJINE I NEUMA

I. Uvod

Rad obuhvata odluke visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini, Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, entitetskih i kantonalnih vlada koje se odnose na državnu imovinu. U fokusu su je postupanje s državnom imovinom na području Mostara, Čapljine i Neuma, kao i Stoca i Čitluka. Rad je pripremljen je na zahtjev ovlaštenog naručioca.

II. Komisija za državnu imovinu

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je osnovalo Komisiju za državnu imovinu (u daljnjem tekstu: Komisija) 2. decembra 2004. godine, kao stalno tijelo Vijeća ministara Bosne i Hercegovine koje će djelovati do konačnog usvajanja zakona kojim se uređuje utvrđivanje imovine koje je u vlasništvu Bosne i Hercegovine, entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i kojim se određuju prava vlasništva i upravljanja državnom imovinom.¹

Komisija je zadužena za izradu kriterija za utvrđivanje državne imovine i njenu raspodjelu između Bosne i Hercegovine, entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, kao i za donošenje propisa o upravljanju tom imovinom i radi predlaganja nacrta zakona o pravima vlasništva i upravljanja državnom imovinom.

Odlukom o osnivanju Komisije, u članu 10. definiran je rok za izradu završnog izvještaja o radu za predsjedavajućeg Vijeća ministara i/ili dostavljanja nacrta odgovarajućih zakonskih akata. Prvi precizirani rok je bio do „30. maja 2005. godine“², a posljednji „do 31. marta 2022“.³

Ni 20 godina od osnivanja, Komisija nije predložila nacрте zakona za koje je osnovana. Ustavni sud Bosne i Hercegovine u odluci U-1/11⁴ konstatuje da pitanje državne imovine nije riješeno, „ne od dana formiranja navedene Komisije, već još od dana stupanja na snagu Ustava BiH, tj. 14. decembra 1995. godine“ (str. 37).

III. Odluke visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini

Budući da Komisija za državnu imovinu nije predložila nacрте zakona za koje je osnovana, te s obzirom na činjenicu da u cijeloj Bosni i Hercegovini nisu postojale učinkovite mjere za zaštitu interesa Bosne i Hercegovine i njenih administrativnih jedinica od potencijalne štete koju bi predstavljalo dalje raspolaganje državnom imovinom prije donošenja odgovarajućih

¹ Odluka o osnivanju Komisije za državnu imovinu, utvrđivanje i raspodjelu državne imovine, određivanje prava i obaveza Bosne i Hercegovine, entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine u upravljanju državnom imovinom, Službeni glasnik BiH 10/05, 18/05, 69/05, 70/05; 28/18/, 69/20, 41/21

² Odluka o osnivanju Komisije, Službeni glasnik BiH 10/05

³ Odluka o izmjeni odluke o osnivanju Komisije, Službeni glasnik BiH, br. 41/21

⁴ Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetu br. U-1/11.

Izvor: internetska stranica Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

https://www.ustavisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-1-11-508705.pdf (datum pristupa 7. januar 2025.)

zakona, visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini je donio *Zakon o privremenoj zabrani raspolaganja državnom imovinom Bosne i Hercegovine* 2005. godine⁵.

U posljednjih 20 godina visoki predstavnik je sedam puta mijenjao i dopunjavao gore navedeni zakon, a posljednji put 2022. godine kada je uzeo u obzir u međuvremenu donesene odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine.

IV. Zakon o privremenoj zabrani raspolaganja državnom imovinom

Zakon o privremenoj zabrani raspolaganja državnom imovinom Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, br. 18/05 (32/07), 29/06 (32/07), 85/06 (32/07), 41/07, 74/07, 99/07, 58/08 i 22/22“.⁶

Član 1.

Ovim zakonom se zabranjuje raspolaganje državnom imovinom.

U smislu ovog Zakona, pod državnom imovinom podrazumijeva se:

1. nepokretna imovina koja pripada državi Bosni i Hercegovini na osnovi međunarodnog Sporazuma o pitanjima sukcesije, koji su 29. lipnja 2001. god. potpisale države Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija, Slovenija i Savezna Republika Jugoslavija;
2. nepokretna imovina na kojoj je pravo raspolaganja i upravljanja imala bivša Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina do 31. prosinca 1991. godine;
3. poljoprivredno zemljište, za koje je Ustavni sud Bosne i Hercegovine utvrdio da predstavlja državnu imovinu u svojoj odluci u predmetu br. U-8/19;
4. rijeke, šume i šumsko zemljište, za koje je Ustavni sud Bosne i Hercegovine utvrdio da predstavljaju državnu imovinu u svojim odlukama u predmetima br. U-9/19 i br. U-4/21.

U smislu ovog zakona, pod raspolaganjem navedene imovine smatra se direktni ili indirektni prenos vlasništva. (35 i 36)

Član 2.

Bez obzira na odredbe bilo kojeg drugog zakona ili propisa, državnom imovinom može raspolagati isključivo država Bosna i Hercegovina, kao njen titular, u skladu s odredbama ovog zakona.”

Svaka odluka, akt, ugovor ili bilo koji drugi pravni instrument kojim se raspolaze imovinom iz člana 1. ovog zakona suprotno odredbama ovog zakona, ništavan je.

Član 3.

Imovina i prava preduzeća, registrovana kao takva, koja su predmet privatizacije prema Okvirnom zakonu o privatizaciji preduzeća i banaka u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik

⁵ Odluka kojom se donosi Zakon o privremenoj zabrani raspolaganja državnom imovinom Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH 18/05, Izvor: internetska stranica Službenog lista Bosne i Hercegovine <http://www.sluzbenilista.ba/page/akt/Caj5WzyN4Kc=> (datum pristupa 7. januar 2025.)

⁶ Zakon o privremenoj zabrani raspolaganja državnom imovinom Bosne i Hercegovine, neslužbena pročišćena verzija preuzeta je sa internetske stranice Ureda visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini <https://www.ohr.int/zakon-o-privremenoj-zabrani-raspolaganja-drzavnom-imovinom-bosne-i-hercegovine/> (datum pristupa 9. januar 2025.)

BiH“, br. 14/98 i 14/00) i važećih propisa donesenih na osnovu njega, izuzimaju se od privremene zabrane prema ovom zakonu.

Osim toga, Komisija za državnu imovinu osnovana Odlukom Vijeća ministara Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj 10/05, u daljem tekstu: „Komisija“) može, na prijedlog zainteresovane strane, odlučiti da određenu državnu imovinu izuzeme od privremene zabrane prema ovom zakonu.

Dio državne imovine koja će i dalje služiti za potrebe obrane se, na temelju i sukladno čl. 71-74. Zakona o obrani Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br. 88/05), također izuzima od privremene zabrane proglašene ovim zakonom.

Član 4.

Privremena zabrana raspolaganja državnom imovinom u skladu s ovim zakonom ostaje na snazi do stupanja na snagu zakona na državnoj razini kojim se uređuju prava vlasništva i upravljanja državnom imovinom, a koji bi usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, odnosno sve dok visoki predstavnik ne odluči drukčije.

Član 5.

Ovaj Zakon stupa na snagu osmog dana od dana objave na službenoj internetskoj stranici Ureda visokog predstavnika, ili prvog dana od dana objave u „Službenom glasniku Bosne i Hercegovine“, koji god od tih dana nastupi ranije.

V. Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o državnoj imovini

U-1/11 - Država Bosna i Hercegovina titular državne imovine

Najvažniju odluku koja se odnosi na državnu imovinu Ustavni sud Bosne i Hercegovine je donio 13. jula 2012. godine. U Odluci u predmetu br. [U-1/11](#)⁷ Ustavni sud je utvrdio „da je država Bosna i Hercegovina titular državne imovine te da je isključiva nadležnost države Bosne i Hercegovine, tj. Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine da regulira pitanje državne imovine“ što prizlazi iz člana I(1), člana II(3)(b) i člana IV(4)(e) Ustava Bosne i Hercegovine“:

- 72. (...) identitet i kontinuitet između Republike Bosne i Hercegovine i bivše SFRJ s Bosnom i Hercegovinom vodi ka zaključku da je državi Bosni i Hercegovini, prema Sporazumu o sukcesiji, data državna imovina navedena u tom Sporazumu, tj. da je Bosna i Hercegovina titular te imovine. (*str.* 33);
- 73. (...) državna imovina reflektira državnost, suverenitet i teritorijalni integritet BiH. Prema tome, ona čini integralni dio ustavnih karakteristika i ovlaštenja države. (*str.* 33);
- 80. (...) jasno je da je BiH titular ove imovine. U smislu člana I/1. Ustava BiH, BiH ima pravo nastaviti da regulira „državnu imovinu“ čiji je ona titular, znači sva pitanja koja su povezana s pojmom „državne imovine“ kako u građanskopravnom, tako i u javnopravnom smislu. Ovakav zaključak je jedini mogući logički i materijalni sadržaj pojma „identiteta i kontinuiteta“ iz citirane odredbe. Dalje, Ustavni sud ponavlja da je, iako svaki nivo vlasti uživa ustavnu autonomiju, entitetska ustavna nadležnost podređena obavezi da mora biti u skladu s Ustavom BiH i „odlukama institucija BiH“. To jasno proizlazi iz odredbi člana III/3.b) Ustava BiH. Osim toga, pravo države BiH da regulira pitanje državne imovine proizlazi i iz odredbe člana IV/4.e) Ustava BiH. Naime, ako se imaju u vidu svi prethodni zaključci, prvenstveno da država BiH ima pravo nastaviti da regulira državnu imovinu, odnosno da je titular državne imovine, a

⁷ Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetu br. U-1/11. Izvor: internetska stranica Ustavnog suda Bosne i Hercegovine https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-1-11-508705.pdf (datum pristupa 7. januar 2025.)

da odredbe člana IV/4.e) Ustava BiH propisuju nadležnost Parlamentarne skupštine u ostalim pitanja koja su potrebna za provođenje dužnosti države, a da državna imovina reflektira državnost, suverenitet i teritorijalni integritet BiH, nedvojbeno je da navedena odredba daje ovlaštenja državi BiH odnosno Parlamentarnoj skupštini da regulira pitanje državne imovine. Prema tome, ovdje se radi o isključivoj nadležnosti BiH koja proizlazi iz čl. I/1, III/3.b) i IV/4.e) Ustava BiH. (str. 35)

Razmjeri državne imovine i pozitivna obaveza države BiH:

- 82. Ustavni sud ponavlja kako državna imovina ima poseban status. Ona obuhvaća, s jedne strane, pokretne i nepokretne stvari koje su u rukama javne vlasti i koje joj služe radi vršenja te 36 vlasti. S druge strane, državna imovina može obuhvatiti javno dobro, koje po svojoj prirodi prioritarno služi svim ljudima u državi (tekuća voda, zaštita klimatskih uvjeta života, zaštita drugih prirodnih resursa, kao što su šume, nužna državna infrastrukturna mreža u smislu Aneksa 9 Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH itd.). Takva imovina predstavlja odraz državnosti, njenog suvereniteta i teritorijalnog integriteta BiH. Također, ne može se zanemariti interes BiH da zadrži „javno dobro“, kao dio državne imovine koje služi svim građanima BiH, koje nije nužno da bi se djelotvorno izvršavala specifična nadležnost određenog administrativno-teritorijalnog nivoa u državi. Osim toga, ova imovina može služiti i kao „drugi način finansiranja troškova potrebnih za izvršavanje nadležnosti institucija BiH i međunarodnih obaveza BiH“ u smislu člana IV/4.b) u vezi s članom VIII/3. Ustava BiH (u vezi s tim, vidi Odluku Ustavnog suda broj U 1/08 od 25. januara 2008. godine, tačka 15). (str. 35 i 36)

Ostale odluke Ustavnog suda o državnoj imovini

Ustavni sud Bosne i Hercegovine je u kasnijim odlukama ponovio principe i stavove da je država Bosne i Hercegovine titular državne imovine i da Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine ima isključivu nadležnost da regulira pitanje državne imovine. Te odluke su sljedeće: [U-8/19](#)⁸ – odnosi se na poljoprivredno zemljište, [U-9/19](#)⁹ - odnosi se na rijeke i vode te [U-4/21](#)¹⁰ - odnosi se na šume i šumsko zemljište.

V a. Osporena odluka Vlade Federacije o državnom šumskom zemljištu

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljenjem tekstu: Vlada Federacije) je 2023. godine donijela *Odluku o promjeni namjene šumskog zemljišta i privremenom korištenju šumskog zemljišta u druge namjene* („Službene novine FBiH“ br. 89/23¹¹ i 100/23). Na osnovu ove Odluke je Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva 8. januara 2024. izdalo više rješenja koja se odnose na šumsko zemljište.

⁸ Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetu br. U-8/19. Izvor: internetska stranica Ustavnog suda Bosne i Hercegovine https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-8-19-1212620.pdf (datum pristupa 7. januar 2025.)

⁹ Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetu br. U-9/19. Izvor: internetska stranica Ustavnog suda Bosne i Hercegovine https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-9-19-1220646.pdf (datum pristupa 7. januar 2025.)

¹⁰ Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetu br. U-4/21. Izvor: internetska stranica Ustavnog suda Bosne i Hercegovine https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-4-21-1280725.pdf (datum pristupa 7. januar 2025.)

¹¹ Izvor: internetska stranica Vlade Federacije Bosne i Hercegovine <https://fbihvlada.gov.ba/bs/729-odluka-o-promjeni-namjene-sumskog-zemljista-i-privremenom-koristenju-sumskog-zemljista-u-druge-namjene> (datum pristupa 14. januar 2025.)

Najviše pažnje je izazvalo Rješenje kojim je spomenuto Ministarstvo dozvolilo investitoru, privrednom društvu *Adriatic Metals* BiH privremeno korištenje šumskog zemljišta, površine 72.415 kvadratnih metara, u svrhu eksploatacije mineralnih sirovina olova, cinka, barita i pratećih plemenitih metala na području općine Vareš.

Ustavni sud Bosne i Hercegovine je, Odlukom U-3/24¹² od 30. maja 2024. godine, privremeno stavio van pravne snage osporenu Odluku Vlade Federacije, a u Odluci od 11. jula 2024. godine¹³ utvrdio je da prethodno navedena Odluka Vlade Federacije nije u skladu sa čl. I/1, I/2. i VI/5. Ustava Bosne i Hercegovine, da je ništavna i da prestaje važiti od dana objavljivanja Odluke Ustavnog suda.

Ustavni sud je naložio Vladi Federacije Bosne i Hercegovine i Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva da preduzmu sve aktivnosti kojima će poništiti sve odluke i aktivnosti koje su zasnovane na Odluci o promjeni namjene šumskog zemljišta i privremenom korištenju šumskog zemljišta u druge namjene Vlade Federacije Bosne i Hercegovine te da u u roku od tri mjeseca od dana dostavljanja ove odluke obavijeste Ustavni sud Bosne i Hercegovine o preduzetim mjerama s ciljem izvršenja ove odluke.

Vlada Federacije je, na osnovu Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, na 39. sjednici, održanoj 1. avgusta 2024. godine, poništila ukupno osam rješenja Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva („Službene novine FBiH“ br. 61/24) koji su doneseni u periodu od 8. januara do 1. aprila 2024. godine, i to:

- Rješenje broj: UP-I-08-22/1-477-4/23 od 08.01.2024. godine;
- Rješenje broj: UP-I-08-22/1-240-4/23 od 08.01.2024. godine;
- Rješenje broj: UP-I-08-22/1-359-4/23 od 08.01.2024. godine;
- Rješenje broj: UP-I-08-22/1-2542-6/21 od 08.01.2024. godine;
- Rješenje broj: UP-I-08-22/1-3235-4/22 od 08.01.2024. godine;
- Rješenje broj: UP-I-08-22/1-1921-2/23 od 22.01.2024. godine;
- Rješenje broj: UP-I-08-22/1-5138-1/23 od 07.02.2024. godine;
- Rješenje broj: UP-I-08-22/1-556-3/23 od 01.04.2024. godine.

Među poništenim je i rješenje kojim je dozvoljeno *Adriatic Metals* BiH privremeno korištenje šumskog zemljišta u Varešu.

V b. Odluka Vlade Republike Srpske o prodaji državnoj zemljišta na Jahorini

Vlada Republike Srpske je donijela *Odluku o načinu i uvjetima prodaje nekretnina u vlasništvu Republike Srpske, koje se nalaze u okviru posebnog područja Jahorina, javnim nadmetanjem – licitacijom* („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 114/23 od 29. decembra 2023. godine). Ovom odlukom entitetska Vlada je kompaniji *Drvo-Export* prodala zemljište koje je u vlasništvu države Bosne i Hercegovine.

¹² Izvor: internetska stranica Ustavnog suda Bosne i Hercegovine <https://www.ustavisud.ba/uploads/odluke/bs/U-3-24-1428460.pdf> (datum pristupa 14. januar 2025.)

¹³ Izvor: internetska stranica Ustavnog suda Bosne i Hercegovine <https://www.ustavisud.ba/uploads/odluke/bs/U-3-24-1434804.pdf> (datum pristupa 13. januar 2025.)

Ustavni sud Bosne i Hercegovine je prvo donio Odluku o privremenoj mjeri,¹⁴ na sjednici koja je održana 30. maja 2024. godine i privremeno obustavio primjenu gore navedene Odluke entitetske Vlade.

Nakon toga, Ustavni sud je u Odluci broj: U-6-24¹⁵ koja je donesena na sjednici održanoj 11. jula 2024. godine, utvrdio da Odluka o načinu i uvjetima prodaje nekretnina u vlasništvu Republike Srpske koje se nalaze u okviru posebnog područja Jahorina javnim nadmetanjem – licitacijom („Službeni glasnik RS“ broj 114/23) nije u saglasnosti s odredbama čl. I/1, I/2. i VI/5. Ustava Bosne i Hercegovine, da je ništavna i da prestaje da važi od dana objavljivanja te odluke u „Službenom glasniku RS“ broj 114/23. Osim toga, Ustavni sud je naložio Vladi Republike Srpske i Ministarstvu trgovine i turizma Republike Srpske da preduzmu odgovarajuće korake kojima će poništiti sve odluke i aktivnosti koje su zasnovane na navedenoj Odluci te da, u roku od tri mjeseca od dana dostavljanja odluke, obavijeste Ustavni sud Bosne i Hercegovine o preduzetim mjerama s ciljem izvršenja ove odluke.

Međutim, Vlada Republike Srpske i resorno ministarstvo, u datom roku, nisu ispoštovali odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine od 11. jula 2024. godine. Na sjednici održanoj 14. novembra 2024. godine Ustavni sud je donio donio Rješenje o neizvršenju¹⁶ i proslijedio ga Tužilaštvu Bosne i Hercegovine na daljnje postupanje u skladu sa zakonom.

VI. Državna imovina u Hercegovačko-neretvanskom kantonu

U medijima su dostupne informacije o brojnim postupanjima s državnom imovinom na području Hercegovačko-neretvanskog kantona (u daljnjem tekstu: HNK), odnosno postupanjima koja su, eventualno, suprotna odlukama Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i Zakonu o privremenoj zabrani raspolaganja državnom imovinom Bosne i Hercegovine (npr. u Mostaru, Čapljini, Stocu, Neumu i Čitluku). Radi se o prodaji i(ili) prenamjeni državnog zemljišta i objekata, davanju višedecenijskih koncesija na državnu imovinu, prije svega na poljoprivredno i šumsko zemljište, za izgradnju fotonaponskih elektrana.

U radu su navedeni samo neki od primjera uspostavljene prakse raspolaganja državnom imovinom u HNK. Sve je pratila i izmjena općinskih odnosno gradskih prostornih planova kako bi se pogodovalo kupcima navedenog zemljišta, odnosno investitorima. Važno je istaknuti da još uvijek, u 2025. godini, nisu javno i besplatno na interesu dostupne Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona, zbog čega su, pored zvaničnih internetskih stranica državnih organa, u radu korišteni i sekundarni izvori informacija, poput internetskih novinskih portala.

¹⁴ Izvor: internetska stranica Ustavnog suda Bosne i Hercegovine https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-6-24-1427077.pdf (datum pristupa 14. januar 2025.)

¹⁵ Izvor: internetska stranica Ustavnog suda Bosne i Hercegovine <https://www.ustavnisud.ba/bs/odluke?sp=DatumDesc&bp=U-6%2F24&a=kemal%20ademovi%C4%87&dos=10.07.2024.&> (datum pristupa 14. januar 2025.)

¹⁶ Izvor: internetska stranica Ustavnog suda Bosne i Hercegovine https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-6-24-1451856.pdf (datum pristupa 14. januar 2025.)

VI a. Odluku o proglašenju općeg interesa za privođenje šume i šumskog zemljišta lošijeg kvaliteta poljoprivrednoj kulturi

Kada je u pitanju šumsko zemljište, Vlada Hercegovačko-neretvanskog kantona je 2007. godine donijela *Odluku o proglašenju općeg interesa za privođenje šume i šumskog zemljišta lošijeg kvaliteta poljoprivrednoj kulturi* („Narodne novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, broj: 4/07).¹⁷ Na osnovu nevedene odluke, a u skladu sa Zakonom o šumama i u vezi s kantonalnim Zakonom o koncesijama¹⁸ te kantonalne odredbama Uredbe o postupku za dodjelu koncesija,¹⁹ Vlada Hercegovačko-neretvanskog kantona je hercegovačkim općinama davala saglasnost za dodjelu koncesije za prenamjenu šumskog zemljišta, npr. za sadnju novih vinograda i to na zemljištu koje je u vlasništvu države Bosne i Hercegovine.²⁰

S obzirom na nedostupnost Službenih novina Hercegovačko-neretvanskog kantona, nije poznato da li je navedena Odluka još uvijek na snazi.

VI b. Općina Čitluk: Sadnja vinograda na državnom zemljištu

U Općini Čitluk se 48,5% površine vodi kao šumsko zemljište. Od toga je u državnom vlasništvu 21,5% ukupne površine općine, prema tvrdnji općinskog načelnika.²¹ Općina je 2006. i 2007. godine zaprimila više zahtjeva privrednika (vinara i vinogradara) za dodjelu koncesija za sadnju novih vinograda. Poznato je da je dvije godine poslije, Općina Čitluk sa JP Šumsko gospodarsko društvo "Šume Hercegovačko-neretvanske" d.o.o. Mostar sklopila Sporazum o naknadi za izdvajanje šuma i šumskog zemljišta radi privođenja drugoj kulturi koja daje veće koristi društvenoj zajednici.²²

Jedna politička stranka je upozorila da je navedeni postupak nezakonit, jer se radi o šumskom zemljištu u vlasništvu države Bosne i Hercegovine.

Da je u pitanju državna imovina potvrdio je u svom saopćenju i načelnik Općine Čitluk: „Isto tako nesporna je činjenica da ovo predmetno zemljište ne mijenja titulara vlasništva, nego da i dalje ostaje državno“²³ te dodao da je koncesija dodijeljena za „državno šumsko zemljište kako bi bio zasađen novi vinograd“.

VII. Grad Mostar: Prodaja državnog zemljišta i dodjeljivanje koncesija

Na internetskim portalima se može pronaći veliki broj informacija o tome da, eventualno, postoji niz spornih postupanja sa državnim imovinom na području Grada Mostara. Osim

¹⁷ Ovaj propis Vlade Hercegovačko-neretvanskog kantona nije javno dostupan, ali ga u saopćenju od 1. oktobra 2009. spominje tadašnji načelnik općine Čitluk. Izvor: internetski portal Hercegovina.Info <https://www.hercegovina.info/vijesti/politika/priopcenje-nacelnika-opcine-citluk-u-pogledu-prenamjene-drzavnog-zemljista/11317/> (datum pristupa 14. januar 2025.)

¹⁸ "Narodne novine Hercegovačko-neretvanskog kantona", broj: 2/03 i 1/06

¹⁹ "Narodne novine Hercegovačko-neretvanskog kantona", broj: 3/04

²⁰ Npr. Općini Čitluk, „Narodne novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, broj: 1/07

²¹ Saopćenje načelnika Općine Čitluk od 1. oktobra 2009. godine. Izvor: internetski portal Hercegovina.Info <https://www.hercegovina.info/vijesti/politika/priopcenje-nacelnika-opcine-citluk-u-pogledu-prenamjene-drzavnog-zemljista/11317/> (datum pristupa 14. januar 2025.)

²² Navedeni postupak je podržalo i Općinsko vijeće Čitluk koje je Zaključkom broj: 01-06-78/8-08., od 11.07.2008. ovlastilo načelnika općine Čitluk da poduzme sve mjere da kod nadležnog kantonalnog ministarstva u skladu sa zakonom pokrene prijedlog, odnosno postupak oko privođenja šume i šumskog zemljišta lošijeg kvaliteta (4. i 5. klasa) u poljoprivredno i da potpiše sporazum o naknadi.

²³ Saopćenje načelnika općine Čitluk od 1. oktobra 2009. godine

medija, na ove probleme godinama upozoravaju nevladine organizacije, aktivisti, članovi različitih političkih stranaka itd.

VII a. NGG "Zaustavimo nezakonite izmjene Prostornog plana u Mostaru"

Zbog upitnog postupanja s državnim imovinom na području Grada Mostara, formirana je i neformalna grupa građana iz naselja Miljkovići, Kozice, Gubavica, Pijesci, Prigrađani, Međine i Planinica. Neformalna grupa se zove „Zaustavimo nezakonite izmjene Prostornog plana u Mostaru” i ona godinama upozorava na nepravilnosti u postupcima gradskih i kantonalnih vlasti prilikom izdavanja dozvola za solarna postrojenja.²⁴

Grupa je objavila i faksimil odgovora od 27. januara 2025. godine, u kojem ih Pravobranilaštvo Bosne i Hercegovine obavještava da je otvorilo dva predmeta kojima je, „Općinskom sudu u Mostaru podnijelo tužbe radi utvrđivanja ništavnosti ugovora kojima je raspolagano zemljištem u vlasništvu države Bosne i Hercegovine²⁵“.

VII b. Prodaja državnog šumskog zemljišta u naseljima Kruševo, Pijesci i Gubavica

Vlada Hercegovačko-neretvanskog kantona je 28. jula 2006. godine prodala zemljište u vlasništvu države Bosne i Hercegovine na području Grada Mostara, na lokalitetima Kruševo, Pijesci i Gubavica. Prema javno dostupnim informacijama, radi se o državnom šumskom zemljištu. Kupac je 134 hektara državnog zemljišta platio 55.336,00 KM, odnosno 1,4 milona kvadrata zemlje kupio je po cijeni od 4 feninga po metru kvadratnom.

Pravobranilaštvo Bosne i Hercegovine je 18 godina poslije sporne prodaje, 17. januara 2024. godine, podnijelo tužbu pred Općinskim sudom u Mostaru, od strane države Bosne i Hercegovine (broj: 58 0 P 277 737 24 P), protiv Hercegovačko-neretvanskog kantona i kupca Nike Marušića radi utvrđivanja ništavnosti ugovora.²⁶

„Ugovorom o kupoprodaji nekretnina zaključenim između Ministarstva privrede/gospodarstva, poduzetništva i poljoprivrede Hercegovačko-neretvanskog kantona, kao poslodavca i fizičkog lica Nika Marušića iz Mostara, kao kupca, suprotno odredbama Zakona o privremenoj zabrani raspolaganja državnim imovinom Bosne i Hercegovine (...), navedeno ministarstvo, kao organ uprave prvotuženog, raspolagalo je državnim imovinom države Bosne i Hercegovine u korist drugotuženog kao kupca, tako što se isti na osnovu predmetnog ugovora uknjižio kao vlasnik nekretnina u zemljišnoj knjizi koje su bile predmet kupoprodaje. Predmetni ugovor i svi upisi vlasništva nastali na osnovu istog su ništavni po samom zakonu, budući da se radi o raspolaganju državnim imovinom, što je zakonom zabranjeno“, navedeno je u u Tužbi Pravobranilaštva Bosne i Hercegovine od 17. januara 2024. godine .

²⁴ NGG „Zaustavimo nezakonite izmjene Prostornog plana u Mostaru”. Izvor: Facebook stranica <https://www.facebook.com/p/NGGZaustavimo-nezakonite-izmjene-Prostornog-plana-u-Mostaru-61553890377537/> (datum pristupa 30. januar 2025.)

²⁵ Pravobranilaštvo Bosne i Hercegovine, dopis od 27. januara 2025. godine <https://www.facebook.com/photo/?fbid=985591313639513&set=a.457183983146918> (datum pristupa 30. januar 2025.)

²⁶ Članak „Marušićeva zemlja za 4 feninga - Nova pravobraniteljica Pilav želi vratiti 134 hektara zemlje državi“ od 26. januara 2024. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.hercegovina.info/vijesti/istrazili-smo/marusiceva-zemlja-za-4-feninga-nova-pravobraniteljica-pilav-zeli-vratiti-134-hektara-zemlje-drzavi/221014/> (datum pristupa 29. januar 2025.)

Osim prodaje državne imovine, Pravobranilaštvo je u tužbi navelo i druge razloge zbog kojih je ugovor o kupoprodajnom predmetu u predmetnog slučaja ništavan – izbjegnuta je licitacija i nadležno kantonalno ministarstvo izdalo je i nepravosnažno rješenje o krčenju šume na spornom zemljištu.

Na spornom zemljištu u Kruševu je, prema dostupnim informacijama, (ne)legalno izgrađena fabrika za preradu paradajza zbog čega je podnesena krivična prijava Kantonalnom tužilaštvu Hercegovačko-neretvanskog kantona. Po navedenoj prijavi postupala je i Federalna uprava policije kako je potvrdilo Kantonalno tužilaštvo HNK, a objavili mediji.

„Federalna uprava policije (FUP) je u svibnju 2024. godine izvršila oduzimanje predmeta kod Odjela za urbanizam i građenje Grada Mostara, a koji se odnose na objekat 'Marinada' - Miljkovići. U tijeku je analiza prikupljene dokumentacije. Nadalje, pribavljen je nalaz i mišljenje vještaka arhitektonske struke. Izuzeta je i druga dokumentacija iz Grada Mostara, te je analiza izuzete dokumentacije u tijeku. Dakle, rad na predmetu se nastavlja.“²⁷

Za navedeni slučaj kupoprodaje 134 hektara državnog šumskog zemljišta vodi se sudski postupak pred Općinskim sudom u Mostaru. Zadnje ročište, koje je bilo zakazano za 4. decembar 2024. godine, je odgođeno.²⁸

VII c. Blagaj: Prodaja državnog zemljišta

Više pravnih lica i pojedinaca uzurpirali su i preprodaju državno zemljište na području Blagaja. To su tvrdnje pojedinih vijećnika Gradskog vijeća Grada Mostara koje su prenijeli bosanskohercegovački mediji.²⁹ Ova zloupotreba je trenutno aktualna na lokalitetima Malo Polje i Metera Blagaj, ali se navodno, godinama unazad, događa širom Mjesne zajednice Blagaj.

Poslije tvrdnji iznesenih na sjednici Gradskog vijeća o ovom problemu u januaru 2025. godine, Građevinska inspekcija zapečatila je sedam nelegalnih gradilišta na uzurpiranom državnom zemljištu.³⁰ Iz Odjela za gospodarstvo, komunalne i inspeksijske poslove Grada Mostara potvrdili su da je 20. januara 2025. godine izvršen nadzor na lokalitetu Matera - Malo Polje, te da je na pet lokacija utvrđeno otpočinjanje pripremnih građevinskih radova (temeljne građevinske trake i iskopi), dok su na dvije lokacije utvrđeni započeti građevinski radovi na izgradnji objekata.

²⁷ Članak „Stigli strojevi i policija - Umjesto u Kruševu, Podravka otvorila tvornicu u Varaždinu“ od 18. jula 2024. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.hercegovina.info/vijesti/istrazili-smo/stigli-strojevi-i-policija-umjesto-u-krusevu-podravka-otvorila-tvornicu-u-varazdinu/226220/> (datum pristupa 29. januar 2025.)

²⁸ Članak „4 feninga po kvadratu - Odgođeno ročište Marušiću pred Općinskim sudom u Mostaru“ od 3. decembra 2024. <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/4-feninga-po-kvadratu-odgodjeno-rociste-marusicu-pred-opcinskim-sudom-u-mostaru/231513/> Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ (datum pristupa 29. januar 2025.)

²⁹ Članak „Što se događa u Blagaju - Više tvrtki i pojedinaca uzurpirali i preprodaju državno zemljište“ od 20. januara 2025. godine. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/sto-se-dogadja-u-blagaju-vise-tvrtki-i-pojedinaca-uzurpirali-i-preprodaju-drzavno-zemljiste/233594/> (datum pristupa 29. januar 2025.)

³⁰ Članak „Inspekcija zapečatila sedam nelegalnih gradilišta na uzurpiranom državnom zemljištu“ od 21. januara 2025. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/blagaj-inspekcija-zapecatila-sedam-nelegalnih-gradilista-na-uzurpiranom-drzavnom-zemljistu/233640/> (datum pristupa 29. januar 2025.)

„Građevinska inspekcija je zaustavila radove, te na propisan način zatvorila gradilišta. Nije u svim slučajevima utvrđen investitor, te se postupci u predmetnim slučajevima ovom trenutku vode protiv nepoznatih osoba”, navedeno je u saopćenju Odjela za gospodarstvo, komunalne i inspekcijske poslove Grada Mostara³¹

Desetak dana nakon zatvaranja gradilišta u Blagaju, mediji su objavili da je na jednom od njih investitor uklonio inspekcijski pečat, pa opet izvodio nelegalne radove.³²

VII d. Izgradnja fotonaponskih elektrana na području Grada Mostara

Kako je javno dostupno nedovoljno zvaničnih informacij iz službenih izvora vlasti koje se odnose na postupanja sa državnom imovinom na području Hercegovačko-neretvanskog kantona, preuzeli smo i veliki broj informacije i iz sekundarnih izvora, odnosno sa medijskih portala. Ova praksa je rijetkost u radu Istraživačkog sektora, ali je primjenjena zbog datih okolnosti.

Prema pisanju medijskog portala „Hercegovina.Info“,³³ većina fotonaponskih elektrana na području Hercegovačko-neretvanskog kantona, a posebno Grada Mostara, izgrađena je na državnom zemljištu, poljoprivrednom ili šumskom. Svako od njih različito se tretira, a dozvole i rješenja za prenamjenu istog dodjeljivali su različiti nivoi vlasti.

„Unatoč zabrani Ureda visokog predstavnika, zemljište se masovno dodjeljivalo investitorima na razdoblja od 30 godina, a u nekim slučajevima, poput Stoca i Čapljine, čak se i prodavalo“.³⁴

Za prenamjenu poljoprivrednog državnog zemljišta u građevinsko i na njega postavljanje solarnih panela, rješenja je u prethodnom periodu izdavao Ministarstvo poljoprivrede HNK. Prema Zakonu o poljoprivrednom zemljištu, promjena namjene poljoprivrednog zemljišta u nepoljoprivredne svrhe provodi se u skladu s planovima prostornog uređenja i aktima određenim ovim Zakonom. Skupština HNK-a je morala dati svoju suglasnost na Prostorni plan Grada Mostara prije njegova provođenja. Za prenamjenu šumskog zemljišta u građevinsko potrebno je rješenje koje izdaje Federalno ministarstvo poljoprivrede.³⁵

Fotonaponske elektrane na području mostarskih naselja Miljkovići i Medine

Mediji su objavili da je Pravobranilaštvo Bosne i Hercegovine, kao pravni zastupnik države, podnijelo tužbe pred Općinskim sudom u Mostaru s ciljem utvrđivanja ništavnosti koncesijskih

³¹ Isto.

³² Članak „Nastavak blagajske sage - Investitor na gradilištu uklonio inspekcijski pečat, pa opet izvodio nelegalne radove u nedjelju“ od 3. februara 2025. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/nastavak-blagajske-sage-investitor-na-gradilistu-uklonio-inspekcijski-pecat-pa-opet-izvodio-nelegalne-radove-u-nedjelju/234257/> (datum pristupa 5. februar 2025.)

³³ Članak „Državno zemljište - Zašto Grad Mostar krije tko je i na koji način radio sumnjivu prenamjenu zemljišta za solare?“ od 30.9.2024. godine. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.hercegovina.info/vijesti/istrazili-smo/drzavno-zemljiste-zasto-grad-mostar-krije-tko-je-i-na-koji-nacin-radio-sumnjivu-prenamjenu-zemljista-za-solare/228172/> (datum pristupa 30. januar 2025.)

³⁴ Isto.

³⁵ Isto.

ugovora sklopljenih između Vlade Hercegovačko-neretvanskog kantona i investitora za postavljanje solarnih postrojenja na području Miljkovića i Međina u Mostaru.³⁶

„Također, očekuju se tužbe i za druga mostarska naselja, ali i širom županije, jer su Vlada HNŽ i općine izdavale nezakonite dozvole za gradnju na državnom zemljištu“.³⁷

Izgrađena fotonaponska elektrana na šumskom zemljištu na područje Raške gore

Kada je u pitanju područje Raške gore kod Mostara, mjesto Raštani, šumsko zemljište 6. kategorije koje je u posjedu Šuma Herceg-Bosne, prešlo je u građevinsko, odnosno postalo prihvatljivo za izdavanje koncesija za izgradnju fotonaponskih elektrana. Ministarstvo poljoprivrede HNK je u odgovoru za portal „Hercegovina.info“ navelo sljedeće: "Vlada Hercegovačko-neretvanske županije, kao koncesor, i gospodarsko društvo e Solar d.o.o. Mostar, kao koncesionar, zaključili su 17. srpnja 2023. godine ugovor o koncesiji za obavljanje elektroprivredne djelatnosti proizvodnje, prijenosa i distribucije električne energije izgradnjom elektroenergetskih objekata fotonaponskih elektrana FNE e Solar 1, FNE e Solar 2, FNE e Solar 3, FNE e Solar 4, FNE e Solar 5, FNE e Solar 6, FNE e Solar 7, FNE e Solar 8 na zemljištu označenom kao:

k.č. 2077/8 K.O. Raštani,

k.č. 2077/9 K.O. Raštani,

k.č. 2077/10 K.O. Raštani,

k.č. 2077/11 K.O. Raštani,

k.č. 2077/12 K.O. Raštani, na lokalitetu Raštani, _Grad Mostar.“³⁸

Kako navodi isti portal „u posjedovnom listu se sve parcele u B listu vode na posjednika JP Šume Herceg-Bosne d.o.o. Mostar, koje nije vlasnik zemljišta jer je vlasnik šuma i **šumskog zemljišta država Bosna i Hercegovina. Ugovor za ovu koncesiju potpisan je na 30 godina**“.

Koncesionar je po ugovoru bio obavezan ishoditi sve dozvole/saglasnosti koje su propisane, pa je shodno navedenom bio u obavezi pribaviti i dozvolu za promjenu namjene šumskog zemljišta u građevinsko na osnovu Odluke Vlade FBiH o načinu pretvaranja šumskog zemljišta u građevinsko (Službene novine FBiH br. 108/12). S obzirom na to da ovu Odluku nije provodilo kantonalno ministarstvo nadležno za poslove šumarstva u HNK-a, Federalna vlada je donijela Odluku kojom je nauredila Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva da za područje Hercegovačko-neretvanskog kantona neposredno izvršava poslove iz nadležnosti kantonalnog ministarstva nadležnog za šumarstvo, propisane Odlukom o načinu pretvaranja šumskog zemljišta u građevinsko (Službene novine FBiH br. 51/13) te da neposredno izvršava poslove izdavanja mišljenja i obračuna naknade za promjenu namjene šumskog zemljišta u građevinsko na području navedenog kantona.³⁹

³⁶ Članak „Država tuži Vladu HNŽ-a i investitore zbog koncesija za solarna postrojenja“, od 31. januara 2025. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.fena.ba/article/1612733/drzava-tuzi-vladu-hnz-a-i-investitore-zbog-koncesija-za-solarna-postrojenja-udruga> (datum pristupa 30. januar 2025.)

³⁷ „Uzurpacija državne imovine - Pravobraniteljstvo BiH tuži Vladu HNŽ i investitore zbog koncesija za solarna postrojenja“ od 30. januara 2025. godine. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/uzurpacija-drzavne-imovine-pravobraniteljstvo-bih-tuzi-vladu-hnz-i-investitore-zbog-koncesija-za-solarna-postrojenja/234058/> (datum pristupa 5. februar 2025.)

³⁸ Isto.

³⁹ „Službene novine FBiH“ br. 51/13. Izvor: internetska stranica Službenog lista Bosne i Hercegovine <http://www.sluzbenilista.ba/page/akt/nmFfUu3CGHg=> (datum pristupa 5. februar 2025.)

Gore navedena Odluka o načinu pretvaranja šumskog zemljišta bila je na snazi do 18. novembra 2023. godine kada je Vlada FBiH donijela novu Odluku o promjeni namjene šumskog zemljišta i privremenom korištenju šumskog zemljišta u druge namjene (Službene novine FBiH br. 89/23 i 100/23), koja je prethodnu Odluku iz 2012. godine stavila van snage. Dana 11. jula 2024. godine, Ustavni sud Bosne i Hercegovine donio je Odluku kojom je utvrdio da Odluka o promjeni namjene šumskog zemljišta i privremenom korištenju šumskog zemljišta u druge namjene Vlade FBiH (Službene novine FBiH br. 89/23 i 100/23) nije u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine te je ista ništavna i prestaje važiti od dana objave u 'Službenim novinama FBiH'.

VII e. Nastavak dodjele koncesija za izgradnju fotonaponskih elektrana u Gradu Mostaru

Gradsko vijeće Grada Mostara - I pored važećih državnih zakona i presuda Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, postoje indicije da Gradsko Vijeće i nadležne službe Grada Mostara i dalje daju saglasnosti na dodjelu koncesija za gradnju solarnih postrojenja na državnom zemljištu. Na 3. sjednici Gradskog vijeća koja je održana 28. januara 2025. godine, usvojene su dvije tačke (15. i 16.) koje se odnose na dodjelu koncesija:

- Zahtjev za davanje mišljenja/saglasnosti o pristupanju dodjeli koncesije za obavljanje proizvodnje električne energije izgradnje elektroenergetskog objekta FNE „Slipčići 4“ instalirane snage 440 kw, (Izvjestilac: gradonačelnik Grada Mostara);
- Zahtjev za dopunu davanje mišljenja/saglasnosti za dodjelu koncesije za obavljanje elektroprivredne djelatnosti proizvodnje, prenosa i distribucije električne energije za fotonaponske elektrane FNE HL 31 – FNE HL 60 pojedinačne instalirane snage 999 kw, lokalitet „Jasenjani“, (Izvjestilac: gradonačelnik Grada Mostara).⁴⁰

„Ministarstvo gospodarstva HNŽ-a zatražilo je ovu suglasnost kako bi postupalo u procesu dodjele koncesije za solarne elektrane. Rečeno je da je koncesija usklađena s prostorno-planskom dokumentacijom, ali da će viša razina vlasti donijeti konačnu odluku. Pojedini vijećnici su istaknuli da su zaprimljene žalbe od mjesne zajednice Drežnica, od udruženja lovaca, građana, koji navode razloge zbog kojih se ne bi trebale dati suglasnosti kao i da postoji odredba o zabrani korištenja državne imovine. (...) Vlada HNŽ-a, pojašnjeno je, donosi koncesije, a Grad Mostar samo daje suglasnost pa se raspravljalo trebaju li vijećnici štiti građane ili trebaju poštivati procedure te uputiti građane da se žale onima koji ustvari dodjeljuju koncesije.“⁴¹

Kada je riječ o fotonaponskim elektranama u blizini naselja Jasenjani kod Drežnice, građani i nevladine organizacije su upozorili da je izgradnja planirana i na dijelu parcele koja se vodi kao pašnjak i koja je uknjižena kao općenarodna imovina, dakle državno zemljište. Kantonalno Ministarstvo okoliša i turizma je, navodno, istom investitoru izdalo rješenja za 30 okolišnih dozvola za fotonaponske elektrane Jasenjani, prema tvrdnjama Fondacije “Atelje za društvene promjene – ACT”.⁴²

⁴⁰ „3. sjednica Gradskog vijeća Grada Mostara saziv 2024-2028“. Izvor: internetska stranica Grada Mostara <https://vijece.mostar.ba/bs/sjednice/sjednice-2024-2028bs/sjednice-2025-saziv-2024-2028bs/item/1073-3-sjednica-gradskog-vijeca-grada-mostara-saziv-2024-2028> (datum pristupa 5. februar 2025.)

⁴¹ Članak „Jasenjani i Slipčići - Žustra rasprava o solarima oko Mostara“ od 30. januara 2025. Izvor: bh. internet magazin „Bljesak.info“ <https://bljesak.info/ulaganja/ulaganja/zustra-rasprava-o-solarima-oko-mostara/481518> (datum pristupa 5. februar 2025.)

⁴² Članak „Stižu novi solari u HNŽ - Hoće li Grad Mostar opet prekršiti zabranu raspolaganja državnom imovinom?“ od 29. januara 2025. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/stizu-novi-solari-u-hnz-hoce-li-grad-mostar-opet-prekršiti-zabranu-raspolaganja-drzavnom-imovinom/234002/> (datum pristupa 10. februar 2025.)

“Investitor želi fotonaponsku elektranu od 30 MW, ali kako bi sebi ubrzao proces i zaobišao federalno ministarstvo dobio je rascjepkane dozvole na 30 dijelova i svaka od njih iznosi 999 kw. (...) Predmetni projekt "Jasenjani", koji provodi investitorska tvrtka "HL 001 Group" d.o.o. iz Mostara, trebao je proći kroz postupak procjene utjecaja na okoliš na federalnoj razini, a ne samo kroz županijsko ministarstvo”.⁴³

Vlada Hercegovačko-neretvanskog kantona - Kantonalna vlada HNK-a nastavlja dodjeljivati koncesije za izgradnju fotonaponskih elektrana, npr. na 35. sjednici održanoj 15. januara 2025. godine Vlada je donijela niz odluka o dodjeljivanju koncesija za obavljanje elektroprivredne djelatnosti proizvodnje, prijenosa i distribucije električne energije izgradnjom elektroenergetskih objekata - solarnih fotonaponskih elektrana na području Čapljine, Čitluka, Konjica i Mostara.⁴⁴

“Na službenim stranicama nije navedeno koje tvrtke su dobile koncesije, koju zemljišnu površinu će potencijalni investitori koristiti, a također nigdje se ne može pronaći službena dokumentacija kako bi javnost bila upoznata s investicijama.”⁴⁵

VIII. Grad Čapljina: Prodaja državne imovine

Prema dostupnim i zvaničnim informacijama, kao i informacijama iz medija, postoje indicije da je u Općini/Gradu Čapljina⁴⁶ poduzeto niz (ne)zakonitih aktivnosti koje se odnose na općinsko/gradsko zemljište, ali i na imovinu u vlasništvu države Bosne i Hercegovine.

Kada je u pitanju državna imovina, dostupne informacije ukazuju na to da je u prethodnom periodu na nekretnine u vlasništvu države Bosne i Hercegovine upisivan novi vlasnik(ci). Prema informacijama dostupnim na internetu, navodno se puno toga događalo po ustaljenom scenariju: prvo je općinska, odnosno gradska Služba geodetskih i imovinsko-pravnih poslova dostavljala prijavne listove o određenim parcelama i navodila da je Općina/Grad Čapljina „najvjerovatniji vlasnik“ parcele ili nekretnine, nakon čega je Zemljišno-knjižni ured Općinskog suda Čapljini, bez prethodne provjere, knjižio Općinu/Grad kao vlasnika nekretnine. Nakon toga je Općinsko/Gradsko Vijeće donosilo odluku o prodaji državne imovine.⁴⁷ Sve se događalo u posljednjih 20 godina, ali i u toku 2023. i 2024. godine, odnosno poslije zadnjih odluka Ureda visokog predstavnika i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine koje se odnose na državnu imovinu.

U nastavku su navedene informacije o dva takva slučaja, a za koje postoje javno dostupni podaci.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Saopćenje Vlade HNK-a „Vlada: Utvrđene ustanove za primarnu, sekundarnu i tercijarnu zdravstvenu zaštitu“ od 15. januara 2025. godine. Izvor: internetska stranica Vlade HNK <https://www.vlada-hnz-k.ba/bs/vlada-utvrđene-ustanove-za-primarnu-sekundarnu-i-tercijarnu-zdravstvenu-zastitu-0> (datum pristupa: 6. februar 2025.)

⁴⁵ Članak „Vlada HNŽ dijeli šakom i kapom - Potpisano više koncesija za solarne elektrane, evo tko sve gradi i gdje“ od 20. januara 2025. godine. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/vlada-hnz-dijeli-sakom-i-kapom-potpisano-vise-koncesija-za-solarne-elektrane-evo-tko-sve-gradi-i-gdje/233407/> (datum pristupa 5. februar 2025.)

⁴⁶ Čapljina je 1. aprila 2019. godine dobila status grada, a prije toga je imala status općine u Federaciji Bosne i Hercegovine.

⁴⁷ Sjednica Gradskog vijeća Grada Čapljine 2. aprila 2024. godine. Izvor: YouTube kanal „Čapljinske neovisne stranke“ <https://www.youtube.com/watch?v=Qy2wIQUDsRc> (datum pristupa 27. januar 2025.)

VIII a. Državna imovina “KO SP Gabela”

Vlasnik objekta (u ruševnom stanju) SP Gabela je država Bosna i Hercegovina (zk. ul. 701 – k.č. 389/4, 391/2 i 391/5), prema predloženim dokumentima na sjednici Gradskog vijeća Grada Čapljina.⁴⁸ Međutim, Grad Čapljina je prije toga, Rješenjem Zemljišno-knjižnog ureda Općinskog suda Čapljina od 19. 6. 2020. godine uknjižen kao vlasnik ove parcele. Rješenje je doneseno na osnovu Prijavnog lista broj 985/20 Službe geodetskih i imovinsko-pravnih poslova Grada Čapljina i Posjedovnog lista 137 kojim je, navodno, utvrđeno da je Grad Čapljina „najvjerovatniji vlasnik predmetne nekretnine“. Radi se o nekretnini površine 1.400 m² ona je upisana kao nova k.č. 2342/1.

Nakon (ne)zakonite promjene vlasnika, Gradsko Vijeće Čapljina je 2. aprila 2024. godine donijelo odluku o prodaji ove nekretnine⁴⁹, a Javni konkurs za prodaju nekretnina u vlasništvu Grada Čapljina usmenim javnim nadmetanjem, koji pod rednim brojem 37. obuhvata i ovu nekretninu, objavljen je 13. juna 2024. godine.⁵⁰

VIII b. Parcela 572/144, nekretnina Crnica, Dretelj

Radi se o parceli koja se u Zemljišno-knjižnom uredu Općinskog suda u Čapljini vodi kao „Crnica“. To je pašnjak pete klase, negrađevinsko zemljište u vodozaštitnom pojasu koje je u državnom je vlasništvu od 2. februara 1947. godine. Međutim, ova parcela je, prema informacijama Zemljišno-knjižnog ureda Općinskog suda u Čapljini, a koju su objavili mediji⁵¹, 10. septembra 2019. godine promijenila vlasnika. Promjena je izvršena na osnovu Rješenja Općine Čapljina, Službe geodetskih i imovinsko-pravnih poslova broj: 06-33-1131/13-1 od 27. maja 2019. godine. K.č. 572/144 odgovara novoj k.č. 1286/44 upisanoj u zk. ul. br. 1100. Osim promjene vlasništva, mediji su izvijestili da se na ovoj parceli dogodila još jedna promjena - izgrađen je objekat bez ikakvih potrebnih dozvola.

Osim ova dva slučaja, interesantno je navesti i sudski proces koji se trenutno vodi pred Kantonalnim sudom u Mostaru zbog prekoračenje granica službenih ovlaštenja i neobavljanja službenih dužnosti u pogledu upravljanja opštinskim i državnim građevinskim zemljištem na teritoriji općine Čapljina.⁵² Dva optužena lica, najviši zvaničnici Općine Čapljina (jedno lice je vezano za gore navedeni slučaj „Crnica“), terete se da su u periodu od marta 2011. do januara 2015. godine na području općine Čapljina, prekoračili granice službenih ovlaštenja u cilju pribavljanja protivpravne imovinske koristi drugome, odnosno nanošenja imovinske štete

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Odluka o provedbi postupka prodaje nekretnine u vlasništvu Grada Čapljina, Narodni list Grada Čapljina broj 2/24, str. 69. Izvor: internetska stranica Grada Čapljina <https://capljina.ba/NarodniList/2024/2-2024.pdf> (datum pristupa 27. januar 2025.)

⁵⁰ Javni natječaj za prodaju nekretnina u vlasništvu Grada Čapljina usmenim javnim nadmetanjem objavljen je na internetskoj stranici Grada Čapljina <https://capljina.ba/wp-content/uploads/2024/06/Javni-natjecaj-14.06.2024-rotated-1.pdf> (datum pristupa 27. januar 2025.)

⁵¹ Članak „Donosimo krunski dokaz - Smiljan Vidić se uknjižio na državnu zemlju, nigdje nema bake koju je jučer spominjao“, od 16. februara 2024. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.hercegovina.info/vijesti/istrazili-smo/donosimo-krunski-dokaz-smiljan-vidic-se-uknjižio-na-drzavnu-zemlju-nigdje-nema-bake-koju-je-jučer-spominjao/221651/> (datum pristupa 27. januar 2025.)

⁵² Saopćenje „Optužnice - Visoka korupcija - potvrđena optužnica“ od 16. januara 2024. Izvor: glavni portal Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine „Pravosuđe.ba“ https://1-kt--mostar-pravosuđe-ba.translate.googleusercontent.com/131494?_x_tr_enc=1&_x_tr_sl=hr&_x_tr_tl=bs&_x_tr_hl=bs&_x_tr_pto=sc&_x_tr_hist=true (datum pristupa 27. januar 2025.)

Općini, a u korist neregistriranog pravnog lica „Neretva energija“ d.o.o. Čapljina.⁵³ Jedno od ročišta održano je 25. januara 2025. godine u Kantonalnom sudu u Mostaru.⁵⁴

VIII c. Izgradnja fotonaponskih elektrana na području Grada Čapljina

Na području Grada Čapljina postavljen je značajan broj fotonaponskih elektrana.⁵⁵ Grad je za ove namjene investitorima ustupio zemljište na 30 godina, a na osnovu Odluke Gradskog vijeća o provedbi postupka osnivanja prava građenja na nekretninama u vlasništvu Grada Čapljina od 23. novembra 2023. godine.

Odlukom je precizirano da su za izgradnju fotonaponskih elektrana određene građevinske čestice (nekretnine) Grada Čapljina u Gnjilištima, Gabeli, Stanojevićima, Doljanima, Dretelju i Tasovčićima. U ovu svrhu su raspisivani (neki i poništavani) javni konkursi. Jedan od konkursa raspisan je 29. decembra 2023. godine.⁵⁶

Svemu je prethodila izmjena Prostornog plana Grada i donošenje Odluke o provođenju prostornog plana Grada Čapljine na 17. sjednici sjednici Gradskog vijeća Grada Čapljina održanoj 18. oktobra 2023. godine.⁵⁷

Iako se u gradskim propisima i javnim konkursima navodi da se fotonaponske elektrane grade na nekretninama u vlasništvu Grada Čapljina, dostupne informacije ukazuju na to da se izmjene Prostornog plana odnosne i na parcele koje su ranije bile pašnjaci 4. kategorije, kao i da se radi o državnom zemljištu, odnosno imovini države Bosne i Hercegovine.⁵⁸

IX . Općina Neum - Preknjižena morska obala na Općinu

Informacije o postupanjima s državnom imovinom u Neumu su vrlo oskudne. Najčešće se mogu naći na internetskim portalima određenih medija, jer su kantonalne i općinske službene novine uglavnom dostupne samo određenim korisnicima, ne i na internetu. Osim, Službenih novina Hercegovačko-neretvanskog kantona koje uopće nisu besplatno nline dostupne, na službenim stranicama Općine Neum dostupna su izdanja općinskih službenih novina “Narodni list” samo od 2021. godine do danas.

Najznačajnija informacija koju smo pronašli o temi ovog istraživačkog rada jeste da postoje indicije da je Općina Neum preknjižila morsku obalu sa države Bosne i Hercegovine na sebe u periodu od 2018. do 2020. godine. Navodno je cijela plaža u Neumu, površine 2.860 kvadratnih

⁵³ Vidjeti više u saopćenju Kantonalnog tužilaštva Hercegovačko-neretvanskog kantona „Optužnice - Visoka korupcija - potvrđena optužnica“ od 16.01.2024.

⁵⁴ Članak „Svjedok na suđenju Smiljanu Vidiću 'Gurnuo mi je kuvertu u jaknu da ne pričam i da ne talasam.'“ od 25. januara 2025. godine. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/svjedok-na-sudjenju-smiljanu-vidicu-gurnuo-mi-je-kuvertu-u-jaknu-da-ne-ricam-i-da-ne-talasam/233819/> (datum pristupa 27. januar 2025.) (datum pristupa 28. januar 2025.)

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ „Javni natječaj za osnivanje prava građenja na nekretninama u vlasništvu Grada Čapljina usmenim javnim nadmetanjem“ od 29. decembra 2023. godine. Izvor: službena stranica Grada Čapljina <https://capljina.ba/wp-content/uploads/2023/12/javni-natjecaj-2023-a.pdf> (datum pristupa 28. januar 2025.)

⁵⁷ Narodni list Grada Čapljina broj 6/2023 <https://capljina.ba/NarodniList/2023/6-2023.pdf> (datum pristupa 28. januar 2025.)

⁵⁸ Članak „Mamić dobio konkurenciju u Čapljini - Solare vrijedne oko 150 milijuna maraka želi graditi i tvrtka iz Mostara“, od 25. oktobra 2024. Izvor: internetski portal „Hercegovina.Info“ <https://www.hercegovina.info/vijesti/istrazili-smo/mamic-dobio-konkurenciju-u-capljini-solare-vrijedne-oko-150-milijuna-maraka-zeli-graditi-i-tvrtka-iz-mostara/229890/> (datum pristupa 28. januar 2025.)

metara, prema podacima Federalne uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove, uknjižena na Općinu Neum kao **katastarska parcela 344 pod “ostalo neplodno zemljište”**.⁵⁹

Prema tvrdnji zvaničnika Općine Neum, preknjiženje je urađeno u skladu sa Zakonom o vodama Federacije Bosne i Hercegovine, iako su prema presudama Ustavnom suda Bosne i Hercegovine, vode, šume i poljoprivredno zemljište državno vlasništvo, odnosno država Bosna i Hercegovina je titular navedene imovine.⁶⁰

X. Izvori informacija

Internetska stranica Ustavnog suda Bosne i Hercegovine:

https://www.ustavisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-1-11-508705.pdf
https://www.ustavisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-1-11-508705.pdf
https://www.ustavisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-8-19-1212620.pdf
https://www.ustavisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-9-19-1220646.pdf
https://www.ustavisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-4-21-1280725.pdf
https://www.ustavisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-3-24-1428460.pdf
https://www.ustavisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-3-24-1434804.pdf
https://www.ustavisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-6-24-1427077.pdf
<https://www.ustavisud.ba/bs/odluke?sp=DatumDesc&bp=U-6%2F24&a=kemal%20ademovi%C4%87&dos=10.07.2024.&>
https://www.ustavisud.ba/uploads/odluke/_bs/U-6-24-1451856.pdf

Internetska stranica Službenog lista Bosne i Hercegovine

<http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/Caj5WzyN4Kc=>
<http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/nmFfUu3CGHg=ž>

Internetska stranica Ureda visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini

https://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/2023/2023SPB_hr.pdf

Internetska stranica Vlade Federacije Bosne i Hercegovine

<https://fbihvlada.gov.ba/bs/729-odluka-o-promjeni-namjene-sumskog-zemljista-i-privremenom-koristenju-sumskog-zemljista-u-druge-namjene>

Facebook stranica NGG „Zaustavimo nezakonite izmjene Prostornog plana u Mostaru”.

<https://www.facebook.com/p/NGGZaustavimo-nezakonite-izmjene-Prostornog-plana-u-Mostaru-61553890377537/>
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=985591313639513&set=a.457183983146918>

Internetski portal Hercegovina.Info:

<https://www.hercegovina.info/vijesti/politika/priopcenje-nacelnika-opcine-citluk-u-pogledu-prenamjene-drzavnog-zemljista/11317/>

Članak „Marušićeva zemlja za 4 feninga - Nova pravobraniteljica Pilav želi vratiti 134 hektara zemlje državi“ od 26. januara 2024.

⁵⁹ Novinarski članak „Općina Neum uknjižila cijelu obalu na sebe“ od 3. maja 2022.

Izvor: internetska stranica Radija „Slobodne Evropa“

<https://www.slobodnaevropa.org/a/neum-trnovo-opcine-zemljiste-imovina-federacija-bih/31827204.html>

(datum pristupa 28. januar 2025.)

⁶⁰ Isto.

<https://www.hercegovina.info/vijesti/istrazili-smo/marusiceva-zemlja-za-4-feninga-nova-pravobraniteljica-pilav-zeli-vratiti-134-hektara-zemlje-drzavi/221014/>

Članak „Stigli strojevi i policija- Umjesto u Kruševu, Podravka otvorila tvornicu u Varaždinu“ od 18. jula 2024.

<https://www.hercegovina.info/vijesti/istrazili-smo/stigli-strojevi-i-policija-umjesto-u-krusevu-podravka-otvorila-tvornicu-u-varazdinu/226220/>

Članak „4 feninga po kvadratu - Odgođeno ročište Marušiću pred Općinskim sudom u Mostaru“ od 3. decembra 2024. <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/4-feninga-po-kvadratu-odgodjeno-rociste-marusicu-pred-opcinskim-sudom-u-mostaru/231513/>

Članak „Što se događa u Blagaju - Više tvrtki i pojedinaca uzurpirali i preprodaju državno zemljište“ od 20. januara 2025. godine.

<https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/sto-se-dogadja-u-blagaju-vise-tvrtki-i-pojedinaca-uzurpirali-i-preprodaju-drzavno-zemljiste/233594/>

Članak „Inspekcija zapečatila sedam nelegalnih gradilišta na uzurpiranom državnom zemljištu“ od 21. januara 2025. <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/blagaj-inspekcija-zapecatila-sedam-nelegalnih-gradilista-na-uzurpiranom-drzavnom-zemljistu/233640/>

Članak „Nastavak blagajske sage - Investitor na gradilištu uklonio inspeksijski pečat, pa opet izvodio nelegalne radove u nedjelju“ od 3. februara 2025.

<https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/nastavak-blagajske-sage-investitor-na-gradilistu-uklonio-inspeksijski-pecat-pa-opet-izvodio-nelegalne-radove-u-nedjelju/234257/>

Članak „Državno zemljište - Zašto Grad Mostar krije tko je i na koji način radio sumnjivu prenamjenu zemljišta za solare?“ od 30.9.2024. godine.

<https://www.hercegovina.info/vijesti/istrazili-smo/drzavno-zemljiste-zasto-grad-mostar-krije-tko-je-i-na-koji-nacin-radio-sumnjivu-prenamjenu-zemljista-za-solare/228172/>

Članak „Država tuži Vladu HNŽ-a i investitore zbog koncesija za solarna postrojenja“, od 31. januara 2025. <https://www.fena.ba/article/1612733/drzava-tuzi-vladu-hnz-a-i-investitore-zbog-koncesija-za-solarna-postrojenja-udruga>

Članak „Uzurpacija državne imovine - Pravobraniteljstvo BiH tuži Vladu HNŽ i investitore zbog koncesija za solarna postrojenja“ od 30. januara 2025. godine.

<https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/uzurpacija-drzavne-iovine-pravobraniteljstvo-bih-tuzi-vladu-hnz-i-investitore-zbog-koncesija-za-solarna-postrojenja/234058/>

Članak „Vlada HNŽ dijeli šakom i kapom - Potpisano više koncesija za solarne elektrane, evo tko sve gradi i gdje“ od 20. januara 2025. godine.

<https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/vlada-hnz-dijeli-sakom-i-kapom-potpisano-vise-koncesija-za-solarne-elektrane-evo-tko-sve-gradi-i-gdje/233407/>

Članak „Donosimo krunski dokaz - Smiljan Vidić se uknjižio na državnu zemlju, nigdje nema bake koju je jučer spominjao“, od 16. februara 2024.

<https://www.hercegovina.info/vijesti/istrazili-smo/donosimo-krunski-dokaz-smiljan-vidic-se-uknjižio-na-drzavnu-zemlju-nigdje-nema-bake-koju-je-jucer-spominjao/221651/>

Članak „Svjedok na suđenju Smiljanu Vidiću 'Gurnuo mi je kuvertu u jaknu da ne pričam i da ne talasam.'..“ od 25. januara 2025. godine.

<https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/svjedok-na-sudjenju-smiljanu-vidicu-gurnuo-mi-je-kuvertu-u-jaknu-da-ne-pricam-i-da-ne-talasam/233819/> (datum pristupa 27. januar 2025.)

Članak „Mamić dobio konkurenciju u Čapljini - Solare vrijedne oko 150 milijuna maraka želi graditi i tvrtka iz Mostara“, od 25. oktobra 2024.

<https://www.hercegovina.info/vijesti/istrazili-smo/mamic-dobio-konkurenciju-u-capljini-solare-vrijedne-oko-150-milijuna-maraka-zeli-graditi-i-tvrtka-iz-mostara/229890/>

Internetska stranica Grada Mostara

<https://vijece.mostar.ba/bs/sjednice/sjednice-2024-2028bs/sjednice-2025-saziv-2024-2028bs/item/1073-3-sjednica-gradskog-vijeca-grada-mostara-saziv-2024-2028>

Bh. internet magazin „Bljesak.info“

Članak „Jasenjani i Slipčići - Žustra rasprava o solarima oko Mostara“ od 30. januara 2025.

<https://bljesak.info/ulaganja/ulaganja/zustra-rasprava-o-solarima-oko-mostara/481518>

Internetska stranica Vlade Hercegovačko-neretvanskog kantona

<https://www.vlada-hnz-k.ba/bs/vlada-utvrđene-ustanove-za-primarnu-sekundarnu-i-tercijarnu-zdravstvenu-zastitu-0>

YouTube kanal „Čapljinske neovisne stranke“

Sjednica Gradskog vijeća Grada Čapljine 2. aprila 2024. godine

<https://www.youtube.com/watch?v=Qy2wIQUDsRc>

Internetska stranica Grada Čapljina:

<https://capljina.ba/NarodniList/2024/2-2024.pdf>

<https://capljina.ba/wp-content/uploads/2024/06/Javni-natjecaj-14.06.2024-rotated-1.pdf>

<https://capljina.ba/wp-content/uploads/2023/12/javni-natjecaj-2023-a.pdf>

<https://capljina.ba/NarodniList/2023/6-2023.pdf>

Glavni portal Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine „Pravosuđe.ba“

<https://1-kt--mostar-pravosudje->

[ba.translate.googleusercontent.com/translate/B/104/article/131494?_x_tr_enc=1&_x_tr_sl=hr&_x_tr_tl=bs&_x_tr_hl=bs&_x_tr_pto=sc&_x_tr_hist=true](https://1-kt--mostar-pravosudje-ba.translate.googleusercontent.com/translate/B/104/article/131494?_x_tr_enc=1&_x_tr_sl=hr&_x_tr_tl=bs&_x_tr_hl=bs&_x_tr_pto=sc&_x_tr_hist=true) (datum pristupa 27. januar 2025.)

Internetska stranica Radija „Slobodne Evropa“

Članak „Općina Neum uknjižila cijelu obalu na sebe“ od 3. maja 2022.

<https://www.slobodnaevropa.org/a/neum-trnovo-opcine-zemljiste-imovina-federacija-bih/31827204.html>